

บทนำ

1.ความสำคัญของปัญหา

1.1 ความสำคัญของปัญหาการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล

“การไร้เอกสารพิสูจน์ตน คือ การไร้ความสามารถในการแสดงตน”

เนื่องจากการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในปัจจุบัน มีความจำเป็นอย่างมากที่บุคคลจะต้องแสดงตนในการประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงตนในภาวะที่เป็นพื้นฐานยืนยันตนว่าตนเองเป็นบุคคลผู้มีหน้าที่ หรือ ผู้เป็นเจ้าของในสิทธิต่างๆ ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่รัฐทุกรัฐจัดให้ เป็นบุคคลผู้ทรงสิทธิในสิทธิที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมที่ได้รับการรับรองโดยรัฐเจ้าของสัญชาติหรือรัฐเจ้าของภูมิลำเนา

โดยที่การแสดงตนดังกล่าวได้กระทำผ่านการใช้ “เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล” ที่รัฐเป็นผู้ออกให้ ทำให้การมี “เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล” เป็นเสมือนการมีเครื่องมือที่ใช้ในการแสดงตน ทั้งๆ ที่โดยแท้จริงแล้ว การที่บุคคลจะแสดงตนว่าตนเองเป็น “มนุษย์” หรือ “มีความเป็นตัวตน” หรือไม่นั้น บุคคลคนหนึ่งก็สามารถทำได้เพราะการพิสูจน์ความเป็นมนุษย์นั้นไม่ใช่เรื่องยาก

“การไร้เอกสารพิสูจน์ตน คือ การล่องละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นการไม่เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”

แต่เมื่อมีการพัฒนาของความเป็นรัฐสมัยใหม่ ทุกรัฐต่างก็มีการจัดการประชากรและการแสดงอำนาจอธิปไตยของรัฐ ผ่านการให้การรับรองตัวบุคคลและการให้ความคุ้มครองตัวบุคคลกับคนที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับรัฐ เมื่อบุคคลได้รับการพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจากรัฐแล้ว รัฐก็จะออกเอกสารรับรองการแสดงตนให้ ทำให้สังคมของรัฐสมัยใหม่แสดงความเชื่อถือในการแสดงตนของบุคคลผ่านเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่รัฐใดรัฐหนึ่งออกให้

จนกระทั่งในที่สุดแล้ว บุคคลทุกคนต้องได้รับการรับรองความเป็นมนุษย์ทางกฎหมายจึงจะเชื่อถือถึงความมีตัวตนทางกฎหมาย หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ “การรับรองมนุษย์ว่าเป็นบุคคลทางกฎหมาย”(Recognition of Legal Personality) ได้กลายเป็นหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่

มนุษย์ทุกคนจะต้องมีและไม่อาจมีใครสามารถล่วงละเมิดได้¹ สิทธิในการได้รับการรับรองการเป็นบุคคลตามกฎหมายจึงมีความผูกพันกับรัฐทุกรัฐที่จะต้องดำเนินการโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงหรือมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่างๆ กับรัฐ รัฐจะต้องดูแลและป้องกันไม่ให้มีบุคคลใดถูกล่วงละเมิดหรือยังคงไม่ได้รับสิทธินั้น

ดังนั้น ถ้าหากเราจะมองให้ลึกกลงไปดังที่กล่าวมา ก็จะเห็นว่า "การไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล" นั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่ "การไม่สามารถแสดงตน" ในชีวิตประจำวันได้เท่านั้น แต่ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่มีสิทธิในการได้รับการรับรองตัวบุคคล (Right of Legal Personality) ว่าเป็น "บุคคลตามกฎหมาย"

"การไร้เอกสารพิสูจน์ตน คือ การตกเป็น คนไร้รัฐ และ คนไร้สัญชาติ"

และโดยธรรมชาติของการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลยังไม่ได้รับการรับรองความเป็นบุคคลทางกฎหมาย (Legal Personality) แล้วนั้น ยังทำให้เราเห็นได้อีกด้วยว่าบุคคลนั้นย่อมจะเป็นบุคคลที่ "ไร้รัฐ"² และ "ไร้สัญชาติ"³ คือ

¹ ข้อ 6 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 บัญญัติว่า "บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายในทุกสถานที่" และ ข้อ 16 แห่งกติกาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง(พลเมือง)และสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ก็บัญญัติว่า "บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายในทุกสถานที่"

² "คนไร้รัฐ" คือ คนที่ไร้ซึ่งรัฐใดๆ ยอมรับว่าเป็นบุคคลของรัฐ เป็นบุคคลไร้ซึ่งรัฐเจ้าของตัวบุคคล ทั้งในฐานะของรัฐเจ้าของสัญชาติ ที่ไม่มีรัฐใดๆ ยอมรับให้มีสัญชาติ และไร้ซึ่งรัฐเจ้าของภูมิลำเนา ที่ไม่มีรัฐใดๆ ยอมรับให้มีภูมิลำเนาตามกฎหมายมหาชนในรัฐ ทำให้เป็นคนไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในรัฐใดๆ กลายเป็นบุคคลผิดกฎหมายไม่มีสิทธิอาศัยในทุกๆ รัฐ

³ "คนไร้สัญชาติ" คือ คนที่อาจจะมิใช่รัฐเจ้าของบุคคลในฐานะรัฐเจ้าของภูมิลำเนา คือ ได้รับการยอมรับให้มีสิทธิอาศัยอยู่ (ชั่วคราวหรือถาวร) ภายในรัฐใดรัฐหนึ่ง แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐใดๆ ให้มีสัญชาติของรัฐนั้น จึงเป็นเพียงแค่ "คนต่างด้าว" ในทุกรัฐ เพราะไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลย แต่ยังคงมีสิทธิที่จะอาศัยอยู่ในรัฐที่ให้สิทธิอาศัยได้

หาได้มีรัฐเจ้าของตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นรัฐเจ้าของภูมิภาคหรือรัฐเจ้าของสัญชาติก็ตาม⁴ เพราะเมื่อบุคคลยังไม่มีแม่แต่รัฐที่จะรับรองตัวตนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายแล้ว “คนไร้ตัวตน” เหล่านั้นจะมีรัฐเจ้าของตัวบุคคลที่ให้สิทธิอาศัย หรือ ให้สัญชาติ ได้อย่างไรกัน

ดังนั้นจะเห็นว่า “การไร้เอกสารพิสูจน์ตน” เป็นสถานการณ์ที่บุคคลหนึ่งกำลัง ถูกละเมิด สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการรับรองความเป็นบุคคลตามกฎหมาย (State Recognition) และทำให้เห็นว่าบุคคลหนึ่งกำลังตกอยู่ในสภาวะอันตรายอย่างยิ่ง เพราะตกอยู่ในสภาพของคนที่ไร้ซึ่งรัฐเจ้าของตัวบุคคลใดๆ ที่จะให้ความคุ้มครองต่อตน (State Protection) อีกด้วย มีสถานะเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายที่ไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในรัฐใดๆ ในโลก

ความสำคัญของปัญหาคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในสังคมไทย

“คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจำนวนมากที่ปรากฏตัวในสังคมไทย”

ในทางระหว่างประเทศที่ทุกประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยเอง ต่างก็มีความพยายามจะทำให้บุคคลทุกคนได้รับการเข้าถึงในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานต่างๆ ได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และได้รับความคุ้มครองที่จะมีรัฐเจ้าของตัวบุคคล โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างประเทศโลกตะวันตก ปัญหาเรื่องการละเมิดในสิทธิการได้รับการรับรองตัวบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่แทบจะไม่มีใครรู้จักเพราะประเทศเหล่านั้นได้ผ่านพ้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมานานแล้ว และด้วยเหตุที่รัฐต่างๆ ต่างก็มีความตระหนักในการให้การรับรองตัวบุคคลกับมนุษย์ทุกคนที่ปรากฏตัวภายในรัฐ จึงมีความเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่จะปรากฏพบบุคคลที่ยังไม่ได้รับการ

⁴ โปรดอ่านงานวิจัยและบทความเกี่ยวกับความหมายของคนไร้รัฐสัญชาติได้เพิ่มเติม ใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “ความเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศไทยคืออะไร? ควรจัดการอย่างไร?”, หนังสือวันรพี 2547 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 59-69., และ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, และ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “เด็กไร้รัฐและเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย : คือใครบ้าง? จำแนกอย่างไร? แก้ไขอย่างไร?”, (งานเขียนเพื่อ คณะอนุกรรมการศึกษาหามาตรการในการแก้ไขปัญหาคณะกรรมาธิการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา) ,4 มกราคม 2549 ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=253&d_id=250

รับรองจากรัฐ หรือ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลหลงเหลืออยู่ในสังคมของประเทศเหล่านั้น อีก

แต่สำหรับสถานการณ์ดังกล่าวในประเทศไทยกลับตรงกันข้ามกัน คือ เรายังคงพบเห็น การปรากฏตัวของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลอยู่ในสังคมไทยจำนวนมากและตลอดเวลา⁵ เรายังพบคนที่ไม่เคยได้รับการรับรองตัวตนจากรัฐไทยหรือรัฐใดๆ ทำให้ในสังคมไทยมีบุคคล ดังนี้

มีบุคคลที่ “ไม่มีตัวตนในทางกฎหมาย”

มีบุคคลที่ “ไม่มีสัญชาติ” ของรัฐไทยหรือรัฐใดๆ

มีบุคคลที่ “ไม่มีแม้กระทั่งสิทธิอาศัย” ในรัฐไทยหรือรัฐใดๆ

มีบุคคลที่ “ไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ” ไม่ว่าจากรัฐไทยหรือรัฐใดๆ

บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถมีใครตอบได้ชัดเจนว่ามีจำนวนอยู่เท่าไรในสังคมไทย แต่เป็นที่ แน่แน่นอนว่าพวกเขาได้ปรากฏตัวขึ้นมาในสังคมไทยแล้ว ดังนั้นสังคมไทยจึงควรต้องหันกลับมามอง ปัญหาเหล่านี้ควบคู่กับการส่งเสริมปกป้องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอื่นๆ และสังคมไทยควรต้องให้ ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้มากขึ้นด้วย

ดังนั้น ในฐานะของการเป็นนักศึกษาทางนิติศาสตร์เพื่อตอบปัญหาและเพื่อการแก้ไข ปัญหาของสังคมไทย ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับ “คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัว บุคคลในรัฐไทย” นั้นจะมีความจำเป็นและสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการแก้ไข ปัญหา ที่ผู้ศึกษาเชื่อว่าจะต้องใช้ “กระบวนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย” จึงจะสามารถ แก้ไขปัญหาและเยียวยาความเดือดร้อนต่างๆ ของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในสังคมไทย ได้

⁵ ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยตัวอย่าง เช่น โครงการวิจัยเรื่องการปรากฏตัวของคนไร้ สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วย กฎหมายระหว่างประเทศ ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , โครงการวิจัยผลกระทบ ของความไร้รัฐและความไร้สัญชาติของเด็ก เยาวชน ในสังคมไทย : การตรวจสอบปัญหาและ แนวคิดในการแก้ไข ของกองทุนศ.ค.นึ่ง ภาฯไซย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, โครงการวันเด็กไร้สัญชาติ (ประจำปี 2549 -2551) และ โครงการงานตลาดนัดสิทธิมนุษยชน ของ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นต้น

2.วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ในการศึกษาเกี่ยวกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย อาจสามารถ ทำการศึกษาได้กว้างขวางในหลายด้าน เช่น การศึกษาด้านสิทธิในการมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัว บุคคล การศึกษาด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐไทยในการออกเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล⁶ ในขณะที่ยังไม่พบว่ามีผลการศึกษาด้านตัวตนของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย หรือ กระบวนการเข้าสู่การมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย

ดังนั้น วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงจะมุ่งศึกษาในด้านตัวบุคคลที่เป็น “คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล” และ ศึกษาด้านกระบวนการให้ความช่วยเหลือทาง กฎหมายที่จะทำให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนในประเทศไทย สามารถมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้ จึง ได้ทำการตั้งวัตถุประสงค์ในรายละเอียดของการศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 1.ศึกษาลักษณะทั่วไปของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย เพื่อให้สังคมไทย มีความเข้าใจในเรื่องคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้
- 2.ศึกษาสาเหตุการเกิดขึ้นของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย เพื่อสามารถ กำหนดแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหาที่สาเหตุของปัญหาต่างๆ
- 3.ศึกษาผลกระทบที่มีต่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย เพื่อสามารถกำหนด มาตรการช่วยเหลือเยียวยาหรือป้องกันผลกระทบในระหว่างการแก้ไขปัญหา
- 4.ศึกษากระบวนการทางนิติศาสตร์ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่คนไร้เอกสาร พิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย เพื่อให้สามารถเข้าถึงการมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย

3.ขอบเขตในการศึกษา

ประการแรก สิ่งที่จะทำการศึกษาในการศึกษานี้ คือ การมุ่งศึกษา “ตัวคนไร้เอกสารพิสูจน์ ทราบตัวบุคคล” จึงเป็นการศึกษาทางนิติศาสตร์ในเชิงข้อเท็จจริง (Legal Science of Facts) ซึ่งเนื่องจากเป็นการศึกษาข้อเท็จจริงของตัวบุคคล จึงจำเป็นต้องใช้หลักวิชาทางด้าน “มานุษยวิทยาทางกฎหมาย”(Legal Anthropology) เข้ามาในการศึกษาคั้งนี้ด้วย

⁶ โดย คุณดรุณี ไพศาลพานิชย์กุล ซึ่งเป็นการศึกษาวิทยานิพนธ์ในระดับนิติศาสตร์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2548

ประการที่สอง พื้นที่ที่จะทำการศึกษจำกัดเฉพาะการศึกษาในประเทศไทย ตามพื้นที่ต่างๆ ที่มีการปรากฏตัวของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปสำรวจสภาพปัญหา หรือ เป็นพื้นที่ที่ได้รับการร้องขอความช่วยเหลือมาจากกรณีศึกษา

ประการที่สาม ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษานั้น ได้ทำการศึกษาในช่วงระยะเวลาปี 2547 — 2551 โดยแม้เป็นช่วงระยะเวลาที่จำกัดของหลักสูตรการศึกษา แต่โดยความจำเป็นของการศึกษาเกี่ยวกับตัวกรณีศึกษาจึงไม่สามารถจำกัดช่วงเวลาเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่งได้ การศึกษาจึงจำเป็นต้องโยกไปการศึกษาในอดีตของกรณีศึกษาต่างๆ เช่น กรณีศึกษาของคนในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ กรณีศึกษาของครอบครัวอภิศกุลไพศาล กรณีศึกษาของครอบครัวศิลปะวงษ์เจริญ ฯลฯ ซึ่งในหลายกรณีศึกษาจึงเป็นการศึกษกรณีศึกษาที่ต่อยอดจากการศึกษาอื่นๆ⁷

ประการสุดท้าย เนื่องจากเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการศึกษาค้นคว้าความรู้เชิงวิธีการทางกฎหมาย ในด้านทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid) แก่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ดังนั้นนอกจากการศึกษานิติศาสตร์ทางข้อเท็จจริง (Legal Science of Facts) แล้ว จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาเชิงนิติศาสตร์โดยแท้ (Legal Science Proper) ในด้านนิติวิธี (Legal method)⁸ ด้วย ในเรื่องการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

4.วิธีการศึกษา

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะทำการศึกษาด้วยกระบวนการวิธีใน 5 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 การศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ (In-depth Interviews) ตัวบุคคล

คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น การสอบถามคำเจ้าของปัญหา คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล และบุคคลในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิด ตลอดจนการสอบถามคำบุคคลในชุมชนที่มีคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลอยู่ การสัมภาษณ์แนวคิด ทักษะคติ และกระบวนการทำงานของ

⁷ เช่น โครงการวิจัยเรื่องการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ทำศึกษามาตั้งแต่ ปี 2545

⁸ โปรดดูการศึกษาทางนิติศาสตร์ในด้านต่างๆ เพิ่มเติมใน ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน, 2539 น.39 —42.

บุคคลในองค์กร หน่วยงาน สถาบันที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการในการแก้ไขปัญหาคนไร้เอกสาร พิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทย

ลักษณะที่ 2 การศึกษาผ่านการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

อันได้แก่ การศึกษาเอกสารใน 2 ระดับ คือ

การศึกษาเอกสารในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) กล่าวคือ การศึกษากฎหมาย นโยบาย คำสั่ง ระเบียบวิธีปฏิบัติทางราชการ และคำพิพากษา ที่เกี่ยวข้อง และ

การศึกษาเอกสารในระดับทุติยภูมิ (Secondary Source) กล่าวคือ การศึกษารายงาน ข้อเท็จจริง รายงานผลการวิจัย ผลการศึกษาต่างๆ ตลอดจนแนวคิด ข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะของผู้ที่ได้ทำการศึกษาหรือได้แสดงแนวคิด ข้อเสนอแนะไว้ในงานเขียนต่างๆ ในรูปแบบเอกสาร และรูปแบบการสื่อสารอื่นๆ

ลักษณะที่ 3 การศึกษาผ่านการวิจัยภาคสนาม (Field Research)

คือ การลงพื้นที่จริงเพื่อการศึกษาปัญหา สภาพข้อเท็จจริงของชุมชนต่างๆ ที่มีคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลปรากฏอยู่ เช่น หมู่เกาะสุรินทร์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ,เกาะเหลา อำเภอเมือง จังหวัดระนอง, หมู่บ้านดอนใจดี อำเภอบุนนทริก จังหวัดอุบลราชธานี,อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ,ชุมชนมั่งถ้ำกระบอง จังหวัดสระบุรี และ สนามหลวง กรุงเทพฯ ฯลฯ

ลักษณะที่ 4 การศึกษาผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือรับฟังความคิดเห็นในเวทีสาธารณะ เวทีแลกเปลี่ยนหรือระดมความคิดเห็นต่างๆ กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Seminar, Brain Storming) ซึ่งอาจมีวัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ในหลายประเด็น คือ

-เวทีเพื่อการศึกษาสภาพปัญหาและตรวจสอบข้อเท็จจริงของ เช่น เวทีสาธารณะเรื่องคนไร้รัฐไร้สัญชาติคืออะไร แก้ไขอย่างไรดี? การประชุมเรื่อง “คนไร้เอกสารพิสูจน์ตน”¹⁰ ฯลฯ

-เวทีเพื่อการศึกษาแนวคิดในการแก้ไขปัญหา เช่น สภาทนายเรื่อง “ความรู้สัญชาติของมอแกน”, สภาทนายเรื่อง “ความรู้สัญชาติของคนหนีภัยความตาย”¹¹, เวทีรับฟังข้อเสนอแนะของ

⁹ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2547 ณ ห้องLT.1คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาคเอกชนและภาควิชาการภายใต้คณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ เรื่อง "คนไร้รากเหง้า" และ เรื่อง "คนไร้เอกสารพิสูจน์ตน"¹² ฯลฯ

ลักษณะที่ 5 การศึกษาผ่านการสร้างห้องทดลองทางสังคม (Social Lab)

คือ การทดลองปฏิบัติจริงในสังคมในด้านกระบวนการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงการมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล และ ด้านการเผยแพร่องค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือต่อสังคม

- ห้องทดลองทางสังคมเพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหา

โดยผู้ศึกษาได้ทดลองดำเนินการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล และผู้ศึกษาได้ทำการทดสอบการค้นคว้า (Experimental Research) ของผู้ศึกษา ของกรณีศึกษา หรือของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในการศึกษากระบวนการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทยได้

- ห้องทดลองทางสังคมเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหา

โดยผู้ศึกษาได้ทดลองนำเสนอองค์ความรู้ในการแก้ปัญหากับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าของปัญหาหรือองค์กรที่ดูแลเจ้าของปัญหา เช่น โครงการห้องเรียนกฎหมายสำหรับบุคคลคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล¹³ การทำห้องเรียนกฎหมายของคนไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร¹⁴

¹⁰ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ณ หอประชุมของสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.)

¹¹ ในโครงการวิจัยผลกระทบของความไร้รัฐไร้สัญชาติของเด็ก เยาวชนและครอบครัวฯ โดยกองทุน ศ.คณิ่ง ภาไชย โดยการสนับสนุนของมูลนิธิสาธาณสุขแห่งชาติ

¹² เมื่อวันที่ 24 กันยายน และ 1 ตุลาคม 2550 ณ ห้องประชุม 301 อาคารรัฐสภา

¹³ ภายใต้โครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายสำหรับคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) กองทุน ศ. คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹⁴ ภายใต้โครงการตลาดนัดสิทธิมนุษยชน วันที่ 28 ตุลาคม 2549 และโครงการวันเด็กไร้สัญชาติ ประจำปี 2550 เมื่อวันที่ 10-11 มกราคม 2550 ณ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 28 ตุลาคม 2549

การเข้าร่วมในการนำเสนอองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาภัยกับฝ่ายบริหาร หรือ ฝ่ายนิติบัญญัติ¹⁵ เช่น การเสวนาแนวทางแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติในประเทศไทยในภาพรวม ต่อบรอง นายกรัฐมนตรี(นายจาตุรนต์ ฉายแสง)¹⁶, เวทีถ่ายทอดความรู้จากกการวิจัยฯ ต่อบคณะกรรมการติดตามและประสานงานตามสั่งการของนายกรัฐมนตรี, การประชุมเพื่อศึกษาทำยุทธศาสตร์สังคม อยู่เย็นเป็นสุขต่อบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมฯ(นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม)¹⁷, การนำเสนอ กรณีศึกษาต่อบรัฐมนตรีมหาดไทย¹⁸, กรณีศึกษาต่อบสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹⁹

และการนำเสนอองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาต่อบสังคมไทย เช่น การพากรณีศึกษาออก รายการโทรทัศน์ต่างๆ เช่น “คนหรือคนเพื่อสิทธิมนุษยชน” ทางสถานี ASTV 3, รายการบ่ายนี้มี คำตอบทางช่อง 9 อสมท., การให้สัมภาษณ์ทางสถานีวิทยุจุฬา สถานีวิทยุเพื่อการศึกษา และ สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ฯลฯ

6.เค้าโครงการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แบ่งการศึกษาคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยออกเป็น 4 บทด้วยกัน ดังมีรายละเอียดและลำดับการศึกษาดังต่อไปนี้

บทที่ 1 ลักษณะทั่วไปของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาลักษณะทั่วไปของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลผ่านการให้ คำนิยาม และ การจำแนกประเภทคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่พบในประเทศไทยออกเป็นกลุ่ม ต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยมากขึ้น

บทที่ 2 สาเหตุของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย

¹⁵ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ปัญหาและแนวทาง แก้ไขการไร้สถานะทางกฎหมาย และสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติ

¹⁶ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2547 ณ ห้องวิจิตรวาทการ สภาความมั่นคงแห่งชาติ

¹⁷ กรณีศึกษาของเด็กชายวิษณุ ไม่มีนามสกุล

¹⁸ กรณีศึกษาของ อาจารย์อายุ นามเทพ, นายขวัญ วรรัตน์

¹⁹ กรณีศึกษาของนางสาวสงผิง ยิว

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทย เนื่องจากสาเหตุของปัญหาจะเป็นตัวกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาคอนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่มีสาเหตุที่แตกต่างกัน

บทที่ 3 ผลกระทบของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทย

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาถึงผลกระทบของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่เกิดขึ้นในรัฐไทย โดยการศึกษาว่าคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนจะได้รับผลกระทบในสถานการณ์ใดบ้าง เพื่อที่จะได้ทราบว่าในระหว่างทางของการแก้ไขปัญหาจะต้องมีการเยียวยาหรือป้องกันผลกระทบให้กับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประการใดบ้าง

บทที่ 4 กระบวนการเข้าสู่การมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล

ในบทนี้จะเป็นการศึกษากระบวนการต่างๆ ของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เพื่อให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนสามารถมีเอกสารพิสูจน์ตนที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่ออกโดยรัฐไทย หรือรัฐต่างประเทศได้

6. สมมติฐานการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีสมมติฐานในการศึกษา ดังนี้

ประการที่ 1 คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล คือ คนที่มีลักษณะร่วมกันและมีความแตกต่างกันของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ที่นำไปสู่ความเข้าใจในตัวคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลต่างๆ

ประการที่ 2 คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลมีสาเหตุที่มาของการตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่แตกต่างกัน ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน

ประการที่ 3 คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้รับผลกระทบต่างๆ จากการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่จำเป็นจะต้องให้ความช่วยเหลือเยียวยาและป้องกันผลกระทบดังกล่าว

ประการที่ 4 คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในการเข้าสู่การมีเอกสารพิสูจน์ตน

7.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.สามารถนำเสนอลักษณะทั่วไปของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยที่ทำให้สังคมไทยมีความเข้าใจในเรื่องคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้
- 2.สามารถนำเสนอสาเหตุของการเกิดขึ้นของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยที่ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหาได้
- 3.สามารถนำเสนอผลกระทบที่มีต่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยที่ทำให้สามารถกำหนดมาตรการช่วยเหลือเยียวยาหรือป้องกันผลกระทบในระหว่างที่การแก้ไขปัญหายังไม่เสร็จสิ้นได้
- 4.สามารถนำเสนอองค์ความรู้ด้านนิติศาสตร์ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยในการเข้าถึงการมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้